

עם זכרו של אליהו גולומב

אומרים: מנהיג, מצביא: מדייקים ואומרים מצביא ישראלי. בשבילי ובשביל חבורה גדולה של חברים היה הוא האח הבכור. אחד מהחבורה והבכור שבחבורה. ורבים מאתנו אינם יכולים לדבר עליו מבלי לדבר על עצמם.

לעומת התקופה המסוערת של עכ" שיו נראית לנו התקופה ההיא כאידיאלית מאד. אולם אנחנו הצעירים, אחי אליהו, התחלנו אז מרגישים בניגוד שבין הפראזה — התמימה והנלכבה אבל פראזה, — לבין הצרכים העמוקים של התקומה העברית. ובתוך המחזור הראשון היה אליהו אחד, שהיה בכל מהותו ניגוד גמור — מהזמן שאני זוכר אותו ועד ימיו האחרונים — לפראזה ולמליצה שאינה מחייבת — — — אליהו לא הצטיין כעמקן וכחקרן, אם כי היו לו נטיות מסוימות לנתיבות תיאורטי של חזיונות, אבל בכל מה שאמר, — בפשטות ובמלים אפורות, כפי שאנו

מכירים אותו עד יומו האחרון, — היה איזה משקל פנימי, איזו איתנות, בשלות, הית איזה בטחון והיתה חתירה לחדור לעיקר ולראות את העיקר.

בתוך כל השכרון של הימים ההם, של חבורת הקשישים שבתלמידי הגימנסיה, שראו את עצמם כחלוצי העם, ואשר בזאת פיטמו אותם השכם והערב (אלה שעשו זאת — עשו זאת בנאמנות ובתמימות) — הית הוא האישי, שהיה זר לכל זה ואשר גרף את החבורה לדרכים אחרות.

הוא עבר לשמינית ואני הייתי עוד נער צעיר. ולאזני הגיעו שמועות קוסמות על אירגון חניכי הגימנסיה, על „ההסתדרות המצומצמת“. בשבילנו היה זה ענין רחוק מאד וקוסם. אז התחילה מלחמתו של אליהו — בקריירזם, מלחמה אשר גררה חלק חשוב שבתוך הציבור הזה למסלול החלוצי. — — —

את הלהט לאירגון ההגנה, להקמת כוח יהודי, הביא אתו עוד מן הגולה. אז קרה מקרה שהוא אולי שימש מוצא לכל עבודתו בהגנה. חסן בק היפואי קרא פעם לאליהו ורצה להכריח אותו לעבוד בשבת. ואליהו התקומם נגד הדבר והוכח מכות קשות על ידי חסן בק בתוך הסארייה. המכות ההן צרבו בו כאש לזהסת. עד שנותיו האחרונות לא היה יכול לדבר עליהן בקור רוח. בשעתו היו לו מחשבות על נקם, אבל אחרי־כן נכנסה כל הצרבת לתוך אפיק של פעולה מתמדת להקמת הכוח היהודי.

באו ימי ההתגייסות לצבא התורכי. אליהו התנגד ניגוד מוחלט להתגייסות הזאת, — בסתירה גמורה לחבריו — והיה זמך־מה עריק. הוא התנגד בכל תוקף לכל חלומותיהם ומחשבותיהם של חבריו, בין שהלכו לצבא ובין שהתכוונו ללכת. אחר כך בא הגירוש מיפו בפסח 1917 ואליהו היה בקבוצת הנשארים, קבוצת

שהיתה גרעין להגנה והחליטה לשמור על תל-אביב מפני הרס. בהופיע סכנה של גירוש כללי מהמושבות, היה אליהו עם אלה שתיכנו את התכניות לבלי עזוב את הישובים ויהי מה, גם אם יהיה צורך להגן עליהם בנפש. אז החלו המסעות של אליהו — לנגב, אל החזית התורכית, לצבור נשק, יחד עם חיים שטורמן וחברים אחרים היה נוסע לחזית הדרומית ובסכנת נפשות היה צובר נשק ומעבירו למושבות. אז היתה מפורסמת בארץ ה"עגלה של אליהו" הרתומה לבהמה יחידה, שבה היה נוהג בארץ מדרומה לצפונה וחזרה. וה"שיטה" הוות של עבודת אליהו לעשות הכל בעצמו במו ידיו, על כל צדדיה החיוביים והשליליים, נשארה שיטתו תמיד.

בינתיים בא כיבוש יהודה, והחזית הפרידה. אליהו, דוב ואחרים, היו בין מחוללי ההתנדבות לגדוד. בתוך הגדוד היו להם הרבה רגעים של התרוממות הרוח ושל אכזבות קשות ומרות. רבו הנפתולים — על אופיו של הגדוד, על מקומה של הלשון העברית בו, על ההשתתפות בהזית, — נפתולים שנמשכו מאז ועד ימינו אלה. היו רגעי התרוממות רוח בשעת הפגישה עם חיילים יהודים מארצות הברית, והיו רגעי דכדוך נפש ודכדוך עד שנכבש הגליל ונפגשנו שוב עם אליהו. בתקופת הגדוד קרה אינצידנט קשה: הגדוד נצטווה ללכת למצוקים ולקפריסין — ומרה. אליהו שנחשב לאחד מראשי "המסתיתם" נאסר יחד עם חברים אחרים לזמן קצר, עד אשר המפקדה הבינה כי הדבר רציני מאד ונרתעה. אליהו היה אוהב לספר לעתים קרובות על האפיונות הזאת. פקודת שילוח הגדוד מן הארץ היתה בניגוד מוחלט להתחייבות, שניתנה כי הגדוד ישרת בארץ-ישראל.

אחר כך באה שנת 1920, ופרשת תל-חי. רק בעזרתו של הגדוד החזיקה תל-חי מעמד עד יומה האחרון. אני זוכר כי בזמן הנסיגה מתל-חי, ב"ג באדר תר"פ, הגענו לאילת השחר ואח"כ לראש-פינה ושם פגשתי את אליהו כשהוא עולה לעזרתנו, בראש קבוצת חברים המצוידת בשני לואיס-גאנים ורובים. הוא קיווה שעוד יספיק להגיע למועד. ומי יודע — אילו הגיע, אולי לא היתה תל-חי נעזבת. נפגשתי אתו בראש-פינה ואני זוכר שירדנו יחד בעגלה מראש-פינה לכנרת. הכביש עוד לא היה מוזהב, העגלה נידרדרת על כביש רעוע במשך שעות רבות, אליהו חקר אותי ודרש בפרט את הדברים של יום תל-חי ועזיבתה. במידה שאני זוכר, היתה השיחה הזאת — כריתת הברית החברית בינינו.

אחר כך באו ימים חמורים לגדוד, באו ימי פירוק ואליהו הגיע לכנרת והצטרף לקבוצה יחד עם קבוצת חברים אחרים. — — — הגיעו ימי מאי 1921, באו בשורות רעות מתל-אביב, בא שליח אל אליהו, אל החדר הגדול בחצר כנרת הישנה, ואליהו כרגיל, מבלי חשוב הרבה, לקח מזודה, מילא אותה בכל מה שאפשר היה לקבץ או בקבוצת כנרת, וכאשר הגיע לתל-אביב — היה הוא אשר השתלט על התווה ובוהו שהיה בהגנת תל-אביב.

מני אז כמעט שלא היה יכול לחלץ את עצמו מעבודת הבטחון. התקופה היתה חמורה מאד. אז גם החלה ההיאבקות המרה עם "השומר" ובראשה עמד אליהו. וההיאבקות היתה מרה, משום שהיא התנהלה בין חברים יקרים ונאמנים מאד; אבל זו היתה היאבקות מתוך הכרת עמוקה, כי יש הכרח לשנות, וכי התכסיסים התישנו והצורות האירגוניות הקיימות אינן מתאימות יותר ויש לעצב צורות אירגון אחרות.

אחר-כך נסע אליהו לחוץ לארץ בשליחות, נאסר לזמן-מה בוניה, ומאז נשאר עמוך התווך של מאמץ הבטחון העברי עד יומו האחרון. ובכל עבודתו — לשיטתו, לעשות הכל במו ידיו. רק המבטא העברי הקדמון:

„משליך נפשו מנגד“, מבטא זאת: בימי ולוס — אניה המפעילים הראשונה ב־ 1934; ובליל הזוועות ברמת־הכובש; ובעלית חניתה ובהתנגשות שהיתה בלילה הוא ובנפתולי המאורעות של 1936—1939 ובכל פרשת ההעפלה מראשיתה ועד ימיו האחרונים ועד ההתגייסות לצבא ועד הקמת החייל ועד למאמצים הנועזים לעזרת הגולה, מאמצים אשר לצערנו ניתנו רק בחלקם לביצוע, — בכולם היה אליהו הרוח החיה. — — —

מרכז פעילותו של אליהו היה בשטח הבטחון, אבל הוא חי חיים עשירים גם מחוצה לו, והיו לו יחסים עמוקים לחזיונות שונים, לספרות, לנוער ולהרבה עניינים אחרים. הציונות המדינית החלוצית, הציונות השלמה — ואליהו לא היו לו כל סתירות טרגיות ואחרות בשטח זה — היתה נשמת חייו. אבל עם כל רחב לבו ורוחב דעתו, ניחן בכשרון מיוחד במינו, ואולי גם באושר מיוחד במינו, — לחיות תמיד עם הנשימה האחרונה של הרגע, על כל החיוב שבדבר ועל כל השלילה שבו. — — — לפעמים היה נאחו בחזיון אחד ורואה בו חזות הכל, ויחד עם זאת היה מתעלם ומזניח פעולה אחרים. ואנחנו שהיינו אחיו הקרובים, סבלנו לא אחת והתרעמנו על כך. והיחסים היו באמת חבריים — גם מרה שהיה זורק בנו לעתים לא רחוקות וגם המריבות שהיינו רבים אתו היו מריבות של אחים. והוא לא ידע זיקנה רחנית.

לכאורה היה עוסק בשטח הדורש כשרונות אירגוניים גדולים. ואנחנו כולנו יודעים כי אליהו לא ניחן בכשרונות אירגוניים מצויינים ולא נעשה טובה לו אם לא נדבר על מעלותיו וחולשותיו כדבר חברים. אנחנו יודעים את חסרונותיו בשטח הזה. הן לא טוב המנהג לשוות לחברים דגולים שנפטרו דמות של שלימות — של איקונין. אנחנו מכירים אותו לכל צדדיו. אליהו היה הנותן את תאידיאה המארגנת ובמובן זה היה מארגן גדול. כוחו לא היה באירגון הדברים בביצועם — כוחו היה בזה שידע לרכז אנשים, לתת להם את הרעיון ולהלהיב אותם. — — —

וכל זה מתוך שליטה יוצאת מן הכלל על עצביו, מתוך מתינות ואיתנות מיוחדות במינו, אשר צמחו באמת מקרקע היהדות הליטאית בשנים האידיאליות ההן. באמת איני יודע אם יתכן כלל, כי טיפוס אנושי כזה יצמח מתוך העולם הנסער שאנו חיים בו.

בשטח הבטחון — היה אליהו מייצג את הכוח הדינמי. לכאורה יש לו ענין עם גורמים מסובכים ומורכבים מאד, אבל יחד עם זאת, הרי זה דומני אחד השטחים אשר הקונסרבטיזם והשיגרה כרוכים בו ביותר. ואני מתכוון לא רק לקונסרבטיזם פוליטי־חברתי, כי אם לשמרנות בעצם הפעולה הטכנית. כבר נאמר פעם על סוג ידוע של שרי צבא, המכשירים את צבאם למלחמה, אבל לא למלחמה הבאה, כי אם למלחמה הקודמת, גם במציאות המוגבלת שלנו אורבת לה הסכנה של שיגרה, של שמרנות נוקשה עד מאד. אליהו, על אף היותו הקשיש בין החברים, היה תמיד מייצג את המגמה הדינמית של הסתגלות בלתי פוסקת לתנאים החדשים ולצרכים החדשים. במובן זה היה באמת יחיד ומיוחד. מצד אחד — מייצג הכוח הדינמי, ומצד שני — ידע את גבולות הכוח שלנו, מכיר את המסיבות המורכבות שבהן אנו פועלים ויודע למצוא את שביל הזהב. ודרושה היתה באמת כל איתנותו המוסרית, שרשיותו ורוחב דעתו כדי לשמור על המפעל הן מחזיונות הניווט של ה„הבלגה“, והן מסילופי תורת ה„תגובה“, הן מפיתויי האבנטוריזם והן מההשתקעות בשנאה עקרה לשלטון.

והיה לו, לאליהו, תפקיד כפול: תפקיד של נציג הסמכות המדינית כלפי פנים — תפקיד שלא ניתן לו בתוקף סמכות־רשמית, כי אם היה תפקידו הטבעי, המובן מאליה, ותפקיד של טריבון כלפי חוץ, ולא היה לעבודת הבטחון נציג בעל כוח יותר, משכנע יותר, כובש־לבבות יותר, כובש אהדה יותר, מסביר יותר, מאשר

אליהו. וגם מבפנים לא חסרו מלאכי חבלה לחבל את ראשית הפעולה הזאת: הפיקחות היהודית, השאננות היהודית, ה"ידיעה" למפרע שבין כך ובין כך שום דבר לא יעזור, שהכוחות דרושים למטרות יותר פרודוקטיביות, ובמצבנו הלא קל תמיד להוכיח כי לשום דבר אין תקוה, וכי כל מה שאחנו עושים — אין לו דגליים. והנה, בתוך כל המציאות הזאת היה אליהו האיש, אשר ידע להסביר ולשכנע ולכרש לבבות רחוקים, ולהשיג אמצעים ולרכוש הבנה ואהדה. ועם זאת ידע היטב את גבולות הכוח הזה, ידע מה אנתנו יכולים ומה איננו יכולים לעשות. מה חובתנו לעשות וממה חובתנו להימנע. — — —

אליהו חי באופן העמוקי ביותר את הפרובלימות המוסריות והציבוריות הקשורות בעקבות הבטחון, שהן בחלקן פרובלימות של התנועה החלוצית כולה, ושתנועת הבטחון בארץ-ישראל היא חלק ממנה. הוא ידע שהתפקיד יכול להיות רק תפקיד של עם, ולא נחלת כיתה בלבד — והוא מוכרח לרכוש לו את הסימפטיות של העם כולו. — — —

לפתח הפעולה הזאת רובצות גם סכנות אחרות — יהירות, תאוות השררה, ניצול הכוח. לא ראש אחד הלך סחרחר אחרי מעט הכוח שהעניק הפיקוד. לכאורה היתה זו תופעה מוזרה בתנאינו אנו, ואף על פי כן קיימות הסכנות האלה. ולא היה עוד איש כל כך מחוסן בפני הסכנות הללו כאליהו. איש האיתנות המוסרית, רחב-המבט, ועומק השרשים. כל הסכנות הללו היו ממנו והלאה, לא דבקו בו, לא יכלו לדבוק בו. ולא אחת טעה אליהו — מבחינה זו — באנשים שבמחיצתו, משום שמדד אותם במידתו הוא שלו.

ולא היה תפקיד אשר אליהו מטיל על חברים, שלא יהיה מוכן לקיים אותו עצמו בגופו ובמאורו. ביחסיו "פיקודיו" לא נזקק לשום העמדת פנים ואמצעי השמעה חיצוניים. סמכותו נאצלה בדרך טבעית מכוחה הפנימי של אישיותו. וכך "טבע" — כדבריו הנכונים של יבנאלי — את ההוי העממי-הפשטני של איש הבטחון בישראל.

אישית — היה אליהו נועז כמעטים בינינו. כבר אמרתי, שאולי רק הביטוי העברי הקדמון "משליך גפשו מנגד" יש בו כדי לבטא את מידת העוזתו. ולא מעט בזזו את כוח ההעזה שלו, ולא פעם התרעמו עליו קשות בגלל כך. אבל ביסודו של דבר הצדק היה אתו. בעם כמו עמנו, במציאות כמו זו שלנו, רק הבטחון שיש לחברים, כי בראשם עומד אדם המוכן ללכת תמיד לפני המחנה, נותן יסוד לשלוח לתפקידים מסוכנים. והשקט והרוח הטובה וההומור לא עזבו את אליהו גם בימים החמורים ביותר.

אליהו היה מגלם רעיון הכלליות. הוא היה קשור בטבורו לתנועת העבודה, אבל בכל מהותו הוכיח את אפסות הניגוד שבין נאמנות מעמדית לבין נאמנות לאומית. והוא היה ההתגלמות החיה של רעיון הכלליות לא רק כלפי חוץ כי אם גם כלפי פנים, כאשר החל ריקוד השטנים של הניגודים המדומים בין מדים ללא מדים — היה אליהו האיש שגילם בכל הויתו ודרך חייו את האחדות הגמורה של כל הענפים. עכשיו, לאחר מעשה, כולנו חכמים, כולנו אומרים אמן. אבל אליהו חזק את הדבר הזה מראש. מראשית הפעולה נלחם בכל כוחו ובכל מהותו בניגודים המדומים האלה. — — —

גם במראהו החיצוני — בהילוכו הבוטח ובפניו החרושים וגם בדרך שיחתו ובקולו היה משתו משכנע, כובש לב. אליהו לא היה זקוק למחלצות ולמדים. פשטות לבושו לא היתה פשטות חיצונית צעקנית. והן ישנה "פשטות" צעקנית כזאת, שכמוה כמדים וכמחלצות. אליהו לא היה זקוק לכך. לבושו היה פשוט, והלם אותו כולו. וכשצריך היה להתייצב בפני עשירים, בפני תקיפים, בפני לורדים ואצילים

— לא ידע התבטלות. בשום מקום ובפני שום אדם לא ידע התבטלות. בכל מקום היה — הוא עצמו.

היתה באלוהו איזו משובת נעורים. ידע לטעום את טעמה החריף של ההרפתקה הנועות וליהנות ממנה. אהב להתחכם לנסוע לארץ רחוקה בלי ויזה, ולצאת בשלום. והתאוה לנהוג במכונית דבקה בו עד יומו האחרון, ודוקא בשבתו ליד הגה מכוניתו — בטיסתה — מצאנו לעתים אפשרות להדבר אתו „מלב אל לב“. לא אחת התרעמנו על ה„הרפתקאות“ האלה. אבל מעל לכל זאת ועמוק מכל זאת הרגיש יותר מאחרים, כי בלי העוזה, מפעל כמו שלנו לא יקום, גם אם נהיה מחוננים בכל המעלות והכשרונות ומוכשרים בכל ההכשרות שבעולם.

אם יש דבר שממנו סלדה נפשו הרי זו — פחדנות. הוא סלד מפחדנות סלידה פיסית ממש. פניו היו מתכרכמים כשהיה נתקל בתופעה של פחדנות — אם פחדנות פיסית ואם פחדנות מוסרית ואינטלקטואלית. ותמיד התייחס בחששנות לרעיונות מסויימים, אשר עליהם אמר פעם ברל בויכוח עם פובליציסט מחונן אחד: „לא רק הרצון — גם הפחד הוא אבי רעיונות“.

כל ימיו חיפש אנשים, לפעמים טעה טעויות קשות, וחזר וחיפש וחזר וטעה. ולא חש לחזור בו מטעויותיו. לא ראה בכך שום פגיעה ב„פרסטיז'ה“ שלו. אתה אנשי „עמך“, אנשים פשוטים. לא פעם היינו תמהים לאנשים שקירב אותם. אבל היתה בו אהבה מיוחדת לאיש הפשוט. — — —

ומה גדולה היתה מסירותו לחבריו. עוד טרם הגיע הזמן לספר על הכל. אבל היתה בו הרגשת אחריות מיוחדות לכל חבר שנשלח לתפקיד. לא היה בשבילו דבר קשה מדי לעשותו למען חבר. עוד באחרית ימיו השקיע מרץ שאין לשער אולי בלי הצדקה ובלי חשבון, כדי להציל חבר שהוא חשב את עצמו אחראי לו. ולא סמך על אחרים — בעצמו טרח, טס אל מעבר לגבול, השקיע מאמצים בלי סוף עד שהביא את החבר ההוא לחוף מבטחים. וחבר זה, שמסיבות ידועות חי בכידוד, סיפר לי, שבלי ל„סדר“ (ואליהו אתה לשבת בחוג משפחתו, והיה יפה לראותו יושב בחוג משפחתו). — עזב את הבית והלך אל חברו כדי שלא להניחו בודד.

אמרו על אליהו שהיה „מנהיג“, „שר-צבא“, — אבל הוא היה חייל, חייל ראשון, חייל במובן הנעלה והעמוק של המלה. — — —
היו באלוהו קיום אחדים חשובים, טרומפלדוריים. קראתי את רשימתו הקטנה של ברנר על טרומפלדור, רשימה קלאסית, שהוא מסיים אותה בפסוק שאפשר היה לאמרו על אליהו:
„את עצמו ראה באחרית הימים עומד על הגבעה, והוא גם אז איש צבא, רק איש צבא“.

אנחנו — עם השלום — צריכים לעסוק ברגע זה ביצירת צבא. ביחוד משום שתעודת חיים לנו הדבר הזה! ר' עקיבא כששפטוהו למות אמר: כל ימי הצטערתי שלא באה לידי מצוה זו — בכל נפשך ובכל מאורך — ואקיימנה. בא הרגע לציונות ולכל העם לקיים: בכל מאורך ובכל נפשך ממש!
א. גולומב